

Akademik Fehmi Agani

KONFERENCA E BUJANIT DHE MËVETËSIA E KOSOVËS

Konferenca e Bujanit dhe vendimet e saj janë ndër premisat, pikat e mbështetjes dhe argumentet më të rëndësishme e legjitime të kërkesave të shqiptarëve për mëvetësi të Kosovës dhe vetëvendosje.

Ka diçka paradoksale dhe indikativ është paradoksaliteti i Konferencës së Bujanit, i qëndrimeve dhe i vlerësimeve, i luhatjeve të interesimeve për këtë konferencë dhe vendimeve të saj. Konferenca e Bujanit në disa aspekte të rëndësishme u anulua, të thuash, që me Letrën e KQ të PKJ të 28 Marsit 1944, por anulimi u bë në një mënyrë që i konfirmon, u jep legjitimitet pikërisht qëndrimeve që do t'i zhvleftësojë. Me dhjetëvjeçarë të tërë shqiptarët kryesisht heshtnin për Konferencën e Bujanit, ishin të gatshëm ta trajtonin si histori Konferencën, t'i vendosnin në histori vendimet e saj, që të mos ishin të detyruar të hiqnin dorë prej tyre, kurse historianët dhe politikanët serbë ose, më mirë të themi, serboshovinistët, duke dashur t'i mohojnë, t'i shlyejnë e t'i shqyejnë vendimet e Bujanit, u bënë atyre jehonën më të madhe. Dyzet e sa vjet pas Konferencës së Bujanit, një forum partiak në mënyrë injorante

vendosi ta anulojë këtë konferencë dhe vendimet e saj, ndonëse, siç thotë me të drejtë ekonomisti i njohur kroat, dr. Branko Horvat, një ndër intelektualët e parë e të rrallë të ish-Jugosllavisë që pati kurajon të ngrihet në mbrojtje të çështjes shqiptare në kohën e vërsuljeve më të mëdha serbo-shoviniste kundër çdo gjëje shqiptare, ngjarjet historike nuk “anulohen” dhe nuk “ringjallen”, ato thjesht kanë ndodhur dhe si të tilla duhet të studiohen e të nxirret mësim prej tyre. Dhe, paradoksalisht, pikërisht kur me aneksimin e Kosovës (e të Vojvodinës) u realizua “Serbia unike”, ëndrra e të gjithë serbomdhenjve dhe e kundërshtarëve të Bujanit, me shkëlqim të plotë filloi të ndriçojë vlera e plotë (obligative) dhe e qëndrueshme e vendimeve të Bujanit, kurse në rezistencën kundër pushtimit serb, në vullnetin për pavarësi dhe me institucionet e pavarësisë së Kosovës filloi realizimi konsekuent i këtyre vendimeve.

Çka i karakterizon vendimet e Bujanit, cila është vlera e tyre dhe pse u bënë ato objekt diskualifikimi dhe sulmesh të shfrenuara serbohegjemoniste?

Konferenca e Bujanit dhe vendimet e saj shprehin një realitet kombëtar dhe politik të Kosovës, një vullnet dhe një orientim politik të saj. Ato shprehin, gjithashtu, specifikën e lindjes, të kushteve e të raporteve të lëvizjes çlirimtare në Kosovë. Nga kjo specifikë e zhvillimit të lëvizjes çlirimtare do të përmendim veçanërisht faktin që lëvizja çlirimtare, ndonëse nominalisht pjesë e lëvizjes çlirimtare të Jugosllavisë dhe nën drejtimin e PKJ-së, realisht dhe faktikisht ishte, ose u orvat të ishte e mëvetësuar, nacionalçlirimtare në kuptimin autentik, objektivisht e pavarur nga struktura dhe instancat serbe e jugosllave dhe, natyrisht, e lidhur me Shqipërinë më shumë se sa do të donin këto struktura dhe instanca. E kështu bëhej lëvizja çlirimtare në Kosovë sa më shumë shmangej ose dilte

nga suazat e strukturave, siç ishte Komiteti Krahinor i PK-së, gjithnjë i dominuar nga serbët dhe shprehje e sektarizmit politik ndaj shqiptarëve.

PKJ kishte, sigurisht, program më të përparuar ndaj çështjes kombëtare në ish-Jugosllavi, si edhe ndaj çështjes shqiptare, krahasuar me formacionet e tjera politike serbe e jugosllave. Kishte në këtë program edhe liri të popujve, barazi, vetëvendosje. Por këto ishin më tepër pohime e premtime verbale, sepse, në të vërtetë, veçanarisht ndaj çështjes shqiptare, në qëndrimet e PKJ kishte edhe mjaft inkonsekuencë, demagogji e mashtrim. Pikërisht për këto qëllime mashtrimi evitohej deklarimi i qartë, jepeshin premtime të përgjithësuar, kërkohej që zgjidhja e çështjeve, si realizim i vetëvendosjes së shqiptarëve të shtyhej pas luftës, kur pozitat e serbisë e të Jugosllavisë mendohej se do të ishin më të forta. Konferenca e Bujanit dhe vendimet e saj ishin një insistim për realizimin e asaj që premtuhej në formë të përgjithësuar, ishin një test sinqeriteti e vërtetësie e politikës së deklaruar të PKJ-së. Dhe ky test nuk u kalua me sukses.

Vetë Konferenca e Bujanit dhe formimi i Këshillit Krahinor Nacionalçlirimtar të Kosovës, ndonëse sipas shembëllit të ca konstituimeve të këtilla në vise të tjera, ishte dëshmi e konstituimit mëvetësor politiko-territorial të Kosovës, jashtë dhe pavarësisht nga Serbia, madje, relativisht, pavarësisht edhe nga Jugosllavia. Ky ishte vendimi më i rëndësishëm që vuri themelet e një Kosove të mëvetësuar dhe arsyeja kryesore e pakënaqësisë së qarqeve serbohegjemoniste ndaj Konferencës së Bujanit dhe e sulmeve ndaj saj. Dhe, jo vetëm kaq, Konferenca e Bujanit pati guximin të shprehte se populli shqiptar i Kosovës nuk e do skllavërinë naciste, por as rikthimin në të vjetrën, se Jugosllavia e Versajës ishte vendi i shtypjes nacionale, sociale e politike dhe se shqiptarët duan liri të plotë e

të drejtë për vetëvendosje. Madje atje u paralajmërua forma e vetëvendosjes së mundshme në formë realizimi të dëshirës së përhershme të bashkimit me Shqipërinë.

Natyrisht, të gjitha këto thuhën në kuadër të orientimit të përgjithshëm dhe të apelit të përgjithshëm për luftë kundër okupatorit, për bashkëpunim me lëvizjet çlirimtare të Jugosllavisë e Shqipërisë, duke i përshëndetur këto lëvizje çlirimtare. Por, ishte e qartë se lëvizja çlirimtare e Kosovës e shihte veten dhe ardhmërinë në lidhje të ngushtë, por jo edhe të mbërthyer e të mbyllur brenda suazave serbe dhe jugosllave. Kjo gjë u shpreh në Konferencën e Bujanit dhe në vendimet e saj dhe ky ishte *“mëkati kryesor i kësaj konference”*.

Politikanët dhe historianët e shumtë të provincës serboshoviniste u vërsulën menjëherë kundër Konferencës së Bujanit dhe qëndrimeve të saj. Që në janar të vitit 1944, Pavle Joviçeviqi, sekretar i Komitetit Krahinor, pjesëmarrës në Konferencë dhe nënshkrues i dokumenteve të saj, pas një qortimi që kishte marrë nga Tempoja, i shkruante këtij të fundit: *“Para se ta merrnim letrën tënde, e pamë gabimin që e kemi bërë. Atë kur kemi rrëshqitur në vijën e Ballit Kombëtar dhe të disponimit të masave”*(!) Pastaj arrin reagimi i KQ të PKJ, i cili me një ton paternalist e falje jezuite të fajeve, kërkon të bëhen korrigjime qëndrimesh. Konferenca e Prizrenit (korrik 1945), fill pas administrimit ushtarak, vendos, në kundërshtim me Bujanin, që Kosova t'i bashkohet Serbisë federale në Jugosllavinë Federative. Por sulmet kundër Konferencës së Bujanit nuk ndërpritën. Përkundrazi, intensifikohen, veçanërisht pas vitit 1981, kur lindi një *“literaturë”* e tërë, në formë memoaresh e fejtoneesh, por edhe *“veprash”* historike e politologjike, vërtet e varfër në përmbajtje e në argumentim, por e begatshme në fabrikimin e gjysmë të vërtetave, të pavërtetave dhe trillimeve, konsekuente dhe këmbëngulëse në synimin e saj

kryesor: të njollosë e diskualifikojë çdo gjë që i mbështet shqiptarët dhe kërkesat e tyre.

Ata që e sulmonin Bujanin, si argument krucial të fajësisë përmendnin fragmentin e rinjohur të Rezolucionit të kësaj Konference mbi dëshirën e shqiptarëve për t'u bashkuar me Shqipërinë. Autorët shqiptarë, duke mos dashur të heqin dorë nga Konferenca e Bujanit, por duke mos mundur të mbrojnë publikisht një kërkesë të inkriminuar rëndë, kërkonin të shumtën "të kuptohen drejt" e "të eliminohen moskuptimet" lidhur me Konferencën e Bujanit. Por dr. Branko Horvat, i pakompleksuar, në një polemikë që zhvillon me historianin beogradas B. Petranoviq nëpërmjet të "Knjizhevne novine" (shtator 1987) kapet pikërisht me këtë "argument krucial", duke zbuluar lakuriq tërë falsitetin e politikës jugosllave lidhur me çështjen shqiptare. *"Në këtë polemikë si edhe të tjera të ngjashme, - shkruan dr. Horvat, - në të vërtetë nuk është fjala për Bujanin. Fjala është për një gjë shumë fundamentale, për problemin, formulimi eksplicit i të cilit po evitohet me kujdes. Është koha e fundit që ky problem të ndriçohet dhe të ballafaqohen argumentet. Fjala është për çështjen se a kanë shqiptarët të drejtë të bashkohen apo jo? Në të kaluarën serbe dhe kroate, - vazhdon dr. Horvat, - lufta për bashkimin kombëtar mbante gjithnjë aureolën e shkallës më të lartë të patriotizmit. Kjo vlenë edhe për të gjithë popujt e tjerë. Pse, pra, një të drejtë që për vete e konsiderojmë si të shenjtë të mos ua pranojmë edhe të tjerëve? Si, pra, atë gjë, të cilën për vete e konsiderojmë si atdhedashuri të jashtëzakonshme, të shqiptarët ta trajtojmë si seperatizëm dhe kontrarevolucion?"*

Por që sulmi kundër Konferencës së Bujanit nuk ishte drejtuar kundër dëshirë së shprehur për bashkim me Shqipërinë, si formë e realizimit të vetëvendosjes, por kundër çdo forme të mëvetësisë së Kosovës, që e simbolizon Bujani, shihet qartë nga

fakti që sulmet intensifikohen, madje anulimi i Konferencës bëhet më 1987, në fazën e eskalimit më agresiv të hegjemonizmit serbomad, kur s'ishte në rend dite çështja e bashkimit të Kosovës me Shqipërinë, por kërkesa e eliminimit të autonomisë së Kosovës.

Po kjo mund të dëshmohet edhe me analizën e letrës së përmendur të KQ të PKJ të 28 marsit 1944, e cila, përkundër ca mendimeve, më duket të gabuara, është shprehje e plotë e tërë demagogjisë, të falsitetit dhe të ndërgjegjes së papastër të partisë jugosllave ndaj çështjes së Kosovës dhe të shqiptarëve. Çka thotë dhe çka kërkon në të vërtetë Komiteti Qëndror? Ai vërtet ripohon të drejtën për vetëvendosje, duke e kushtëzuar me pjesëmarrjen në luftë dhe duke e shtyrë për pas luftës. Në të njëjtën kohë kërkon të shuhen elementet dhe vendimet që e afërmojnë mëvetësinë e Kosovës. *“Nuk ka qenë dashur të krijoni Komitetin Krahinor, - thuhet në Letër, - edhe për arsye se ana juaj nuk është zonë e posaçme kompakte”!* Pohim më i pakuptimtë nuk di se mund të thuhej. Prej të gjitha zonave që përbënin ish-Jugosllavinë, pak mund të kishte zona më kompakte e më specifike se Kosova. Por, prej Kosovës kërkohej ta zëvendësonte Komitetin Krahinor me Komitet Qarkor e të formoheshin edhe komitete zonale, me disa rrethe e me më shumë pavarësi!. Kërkohej të hiqej emërtimi Dukagjin me arsyetim se ky toponim shtrihet edhe në territore jashtë kufijve të Jugosllavisë! Por, kërkesa më e çuditshme ishte lidhur me Këshillin Nacionalçlirimtar. Kërkohej të mos krijohet Këshilli Antifashist i Çlirimit Kombëtar, si në njësitë e tjera federale, por të mbetej Këshilli Çlirimtar për Kosovën, dhe porositej: *“Ky Këshill mund të jetë vetëm iniciativ, mund të jetë vetëm organ i unitetit politik të masave, por atij nuk guxon t'i jepet karakteri i pushtetit”!* Pra, është e qartë se, ndërsa me një gojë gjoja pohonte të drejtën e vetëvendosjes, nga ana tjetër,

Jugosllavia ndërmerre masat për të shuar, që në embrion, çdo institucion të mëvetësisë së Kosovës! Prandaj, kur autorët, si udbisti Spasoje Gjakoviqi, pohojnë se “*edhe po të abstraktohet ajo pjesë e Rezolutës, në të cilën kërkohet që Kosova t’i bashkohet Shqipërisë, Konferenca e Bujanit në tërësi mbetet separatiste, antiavnojiste dhe antijugosllave*” dhe se probleme më të mëdha lindën pikërisht nga “fryma e pashuar e Bujanit” (“Borba”, 26 qershor 1987), nuk mund të thuhet se këto pohime ishin larg nga interesat e vërteta të politikës jugosllave ndaj Kosovës e shqiptarëve.

Por edhe lëvizja çlirimtare e shqiptarëve në Kosovë, kërkesat e veta të çdo etape të pasluftës i mbështeti fuqishëm në Konferencën e Bujanit dhe në vendimet e saj. Aq fuqimisht e afirmoi kjo Konferencë mëvetësinë e Kosovës dhe të drejtën e shqiptarëve për vetëvendosje sa edhe vendimet e Konferencës së Prizrenit të korrikut 1945, ndonëse të imponuara e në shumë aspekte të kundërta me Bujanin, u bënë në emër të vetëvendosjes e duke ruajtur një formë autonomie për Kosovën. Kërkesat politike të shqiptarëve të çdo faze të mëvonshme, të orientuara të gjitha drejt një qëllimi definitiv, qofshin kërkesa për zgjerim dhe thellim të autonomisë ose ato për Republikën e Kosovës (1968, 1981), kërkesa për mbrojtjen e autonomisë, kur kjo ishte e rrezikuar, më 1988-1989, si dhe kërkesa për pavarësi të plotë të Kosovës, në kohën kur hegjemonizmi agresiv serb rrënoi autonominë dhe pushtoi Kosovën dhe kur po rrënohej Jugosllavia, të gjitha këto kërkesa me të njëjtën të drejtë gjetën dhe gjejnë jo vetëm inspirim, por edhe mbështetje dhe legjitimin në Konferencën e Bujanit dhe në vendimet e saj.